

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DİN-in

POLİS AKADEMİYASI

ƏYANİ TƏHSİL

«CİNAYƏT PROSESİ» KAFEDRASI

M Ü H A Z İ R Ə

MÖVZU: 9 «CİNAYƏT İŞİNİN BAŞLANMASI»

Vaxt	- 6 s.
Mühazirə	- 2 s.
Seminar	- 2 s.
Təcrübə	- 2 s.

Tərtib etdi:

**«CİNAYƏT PROSESİ» kafedrasının baş
müəllimi, polis polkovnik-leytenantı**

Anar Mikayılov

Mühazirə kafedranının iclasında müzakirə edilib və bəyənilmişdir

Protokol № ____ « ____ » _____ 2021-ci il

Bakı - 2021

MÖVZU № 9 «CİNAYƏT İŞİNİN BAŞLANMASI» P L A N

Giriş

1. Cinayət işi başlama mərhələsinin anlayışı və əhəmiyyəti.
- 1.1 Cinayət işi başlamaq səlahiyyətinə malik olan orqanlar və vəzifəli şəxslər.
2. Cinayət işi başlamağa səbəblər və əsaslar. Cinayət işi başlama müddətləri.
3. Cinayət təqibini istisna edən hallar. Cinayət işi başlamanın və cinayət işi başlamağı rədd etmənin prosessual qaydası.

Nəticə

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, Bakı şəh. 12 noyabr 1995-ci il mad. 52,57,60,64,68,71,125
2. Azərbaycan Respublikasının CPM. Bakı-2021-ci il
3. Azərbaycan Respublikasının CM. Bakı-2021-ci il
4. Azərbaycan Respublikasının «Polis haqqında» Qanunu. Bakı, 28 oktyabr 1999-cu il, mad.15,19
5. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 22 fevral 1998-ci il tarixli Fərmanı: «İnsan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi haqqında»
6. Qutenko «Uqolovniy proses».Uçebnik dlya vuzov.M, 1998 s.182-195
7. Mirağa Cəfərquliyev «Cinayət prosesi».Dərslik, Bakı,2002
8. A.P.Riyakov «Uqolovniy proses».Uçebnik dlə vuzov.M,2002
9. S.P.Qrişin «Vozbucdayetsya uqolovnoye delo»,N.Novqorod,1992
10. S.V.Borodin «Uqolovniy proses».Uçebnik dlya vuzov.M,1968 q str.3-17
11. S.N.Mövsumov «Cinayət prosesi». Bakı-1989 səh.128-138
12. Azərbaycan Respublikası DİN-in 30.08.2011-ci il 560 nömrəli əmri. Azərbaycan Respublikasının daxili işlər orqanlarında təhqiqat işinin təşkilinə dair təlimatın təsdiq edilməsi barədə.
13. Azərbaycan Respublikası DİN-in 03.11.2011-ci il tarixli 680 nömrəli Qərarı «Tərədilmiş və ya hazırlanan cinayətlər və hadisələr barədə məlumatların qəbulu, qeydiyyatı və baxılması qaydaları haqqında Təlimatın təsdiq olunması barədə»
14. Azərbaycan Respublikası DİN-in 26.08.2011ci il tarixli 555 nömrəli əmri «DİN-in Baş İstintaq və Təhqiqat İdarəsi haqqında Əsasnamənin təsdiq edilməsi barədə»
15. Əmr № Ə744-001-12, 26.09.2012-ci il tarixli "Cinayət və hadisələr barədə məlumatların qəbulu, qeydiyyatı və baxılması işinin vəziyyətinin yoxlanılmasının nəticələrinə dair"
16. Cinayət prosesi fənn proqramı Bakı 2018

17. Firuzə Abbasova “Cinayət prosesi” Dərslik. Ümumi hissə. Bakı 2021” Zərdabi LTD” MMC, 2012, 416 s.

18. Cinayət prosesi. Məsələlər Topusu N. Əliyev, S. Ağayev, A. Mikayılov, İ. Eyyubov, V. Qasımov, Bakı: Mütərcim, 2014-216 səh.

GİRİŞ

Bundan əvvəlki dərslərdə cinayət mühakimə icraatının əsaslarını xülasə edərək cinayət prosesinin Ümumi hissəsinin müddəalarını öyrəndik. Bu gündən biz altı əsas və üç müstəsna mərhələdən ibarət olan cinayət prosesinin Xüsusi hissəsinin öyrənilməsinə başlayırıq.

Bu günkü dərşimizin mövzusu cinayət prosesinin ilk və müstəqil mərhələsi olan-cinayət işinin başlanması mərhələsinə həsr edilmişdir.

Cinayət prosesinin həmin mərhələsində cinayət-mühakimə icraatının əsas vəzifələrindən biri CPM-in 8-ci maddəsində göstərilən vəzifələr, yəni, cinayətlərin tezliklə və bütünlüklə açılması, cinayət törətmiş şəxslərin aşkara çıxarılması xülasə edilmişdir.

Cinayət işinin başlanması mərhələsi cinayət prosesinin ilk mərhələsi olub, cinayət təqibini həyata keçirən orqanlar tərəfindən cinayət işinin başlanması haqqında və ya cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi haqqında qərarın qəbul edilməsini, habelə cinayət işinin icraatı üçün zəruri olan şərtlərin müəyyən edilməsini nəzərdə tutur.

Beləliklə, cinayət işi başlama anından cinayət və cinayət-prosessual qanunvericiliklə bütün mexanizm hərəkətə gətirilir, cinayət işinin istintaqı və törədilmiş cinayətin bütün hallarının müəyyən edilməsi başlanır.

Təklif etdiyimiz mühazirənin məqsədi və təcrübi əhəmiyyəti bundan ibarətdir ki, Sizə göstərmək: hansı hallarda və kim tərəfindən cinayət işi başlanıla bilər və cinayət prosesinin həmin mərhələsində hansı məsələlər həll edilməlidir.

SUAL 1. CİNAYƏT İŞİ BAŞLAMA MƏRHƏLƏSİNİN ANLAYIŞI VƏ ƏHƏMİYYƏTİ

Cinayətkarlıqla mübarizədə təhqiqat, ibtidai istintaq orqanları, prokurorluq və məhkəmə tərəfindən öz vəzifələrinin müvəffəqiyyətlə yerinə yetirilməsi cinayət işinin düzgün və vaxtında başlanmasından çox asılıdır.

Cinayət işi başlama mürekkəb prosesual anlayışdır. Bu anlayışa müxtəlif tərəflərdən yanaşmaq olar. Hüquq ədəbiyyatında «cinayət işi başlama» anlayışı üç nöqteyi nəzərdən tədqiq edilir:

1. Cinayət-prosessual institut kimi - cinayət işinin meydana gəlməsinin şərtlərini, qaydasını və digər hallarını müəyyən edən normaların məcmusu kimi;

2. Cinayət prosesinin müstəqil mərhələsi kimi - cinayət haqqında ilkin məlumatların qəbulu, baxılması və həll edilməsi üzrə yaranan münasibətlər və fəaliyyət kimi;

3. Prosesual akt (bir dəfəlik prosesual hərəkət) kimi - konkret ictimai təhlükəli əməl barəsində səlahiyyətli şəxs tərəfindən cinayət işinin başlanması haqqında qərarın qəbul edilməsi kimi.

Hər üç nöqteyi-nəzər fərqli olsa da, onlar cinayət işi başlamanın mahiyyətinin açılmasında vahid struktur kimi çıxış edir.

İlk dəfə prosesualist alim M.S.Stroqoviç cinayət işi başlamanı müstəqil prosesual mərhələ kimi tanımasını irəli sürdü. Cinayət işi başlama onda olan prosesual münasibətlərə, onun subyektlərinə və bütövlükdə prosesual fəaliyyətinə görə prosesin digər hissələrindən fərqlənir və bu mərhələnin sonunda səlahiyyətli şəxs tərəfindən işin gələcək inkişafını müəyyən edən qərar qəbul olunur. Belə ki, burada təqsirləndirilən şəxs və şahid yoxdur. Bu

mərhələdə bir tərəfdə məlumatı verən şəxs, digər tərəfdə həmin məlumatı yoxlayıb hüquqi qiymət verən səlahiyyətli şəxs - təhqiqatçı, müstəntiq və prokuror var. Onlar arasında olan prosessual münasibətlər isə konkret əməlin cinayət olub-olmamasını bilmək üçün ilkin məlumatları yoxlamaqla əlaqədar yaranır. Ola bilər ki, cinayət işi başlama mərhələsində hadisə haqqında məlumat verən şəxs sonrakı mərhələdə şahid və ya zərər çəkmiş şəxs kimi tanınsın. Deməli, cinayət işi başlama mərhələsində subyektlər və onlar arasında olan prosessual münasibətlər spesifik xarakter daşıyır.

Cinayət işi başlama cinayət prosesinin ilk və müstəqil mərhələsi olub, buna səlahiyyəti olan dövlət orqanları (prokurorluq, istintaq və təhqiqat orqanları) tərəfindən cinayət işi üzrə icraata başlamaq üçün qanunda nəzərdə tutulan zəruri şərtlərin mövcud olmasının aydınlaşdırılması və bundan asılı olaraq cinayət işinin başlanması, yaxud cinayət işi başlanmanı rədd etmə haqqında məsələlərin həll edilməsi məqsədilə həyata keçirilən prosessual fəaliyyətdir.

Cinayət işi başlama cinayət prosesinin ilkin və müstəqil mərhələsidir. Həmin mərhələdə cinayət-mühakimə icraatı başlanır. Bu mərhələ CPM-in 8-ci maddəsində göstərilmiş cinayət-mühakimə icraatının vəzifələrinin yerinə yetirilməsinə qulluq edir. Bundan başqa, həmin mərhələnin müstəqil vəzifəsi var ki, bu da cinayət işi başlama məsələsinin həll edilməsidir.

Cinayət işi başlama mərhələsinin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, təhqiqat orqanı, müstəntiq, prokuror və məhkəmə onlara məlum olmuş hadisədə cinayətin əlamətlərini aşkar etdikdə, cinayət işi başlama və iş üzrə icraatın aparılması qərarına gəlirlər. Cinayətin əlamətləri olmadıqda isə, eləcə də, cinayət işi üzrə cinayət təqibini istisna edən hallar mövcud olduqda, həmin orqanlar və vəzifəli şəxslər cinayət işi başlamağı rədd etmək qərarına gəlirlər.

Öz məzmununa görə cinayət işi başlama mərhələsi yalnız müvafiq prosessual aktın (cinayət işinin başlanması və cinayət işi başlamağı rədd etmə haqqında qərarlar) çıxarılması ilə məhdudlaşmır. Həmin mərhələ cinayət haqqında ərizə və məlumat üzrə yekun qərar qəbul edilməzdən əvvəl, bir sıra

məsələlərin baxılması və həll edilməsi üzrə prosesual fəaliyyəti də özünə daxil edir.

Cinayət haqqında ərizə daxil olduqda və ya məlumat aldıqda, təhqiqat orqanı və müstəntiq aşağıdakı məsələləri müəyyən etməlidirlər:

- hazırlanan və ya törədilmiş cinayət haqqında məlumat cinayət işi başlamağa qanuni səbəb ola bilərmi;
- barəsində məlumat alınmış faktın cinayətin əlamətləri varmı;
- cinayət əməli Cinayət Məcəlləsinin hansı maddəsi ilə təsvir edilməlidir;
- hansı konkret dəlillər əsasında təsdiq edilir ki, haqqında məlumat alınmış fakt doğrudan da baş vermişdir;
- cinayətin hallarına görə hadisə yerinə baxış keçirmək lazımdırmi;
- hazırlıq üçün olan yoxlamanın aparılması zərurəti meydana çıxırmı və əgər belə zərurət varsa, hansı yoxlama hərəkətləri aparılmalıdır;
- həmin orqan və ya vəzifəli şəxs cinayət işi başlama məsələsini həll etməyə haqlıdırmi, yaxud materiallar istintaq və ya məhkəmə aidiyyəti üzrə göndərilməlidirmi;
- cinayət işi başlamağa mane olan hallar müəyyən edilibmi;
- cinayət işi başlandıqda, kim tərəfindən təhqiqat və ya ibtidai istintaq aparılmalıdır;
- cinayətin xəbərdarlığı və ya qarşısının alınması üçün hansı tədbirlər görülməlidir, habelə, cinayətin izlərinin möhkəmləndirilməsi və saxlanması üçün nə kimi tədbirlər görülməlidir.

Bu məsələlərin baxılması və həll edilməsi ilə əlaqədar olaraq, qəti qərar qəbul etməzdən əvvəl, qanunla nəzərdə tutulmuş hərəkətlər aparılır və prosesual sənədlər tərtib olunur: bilə-bilə yalan ifadə verməsinə görə məsuliyyət daşması haqqında xəbərdarlıq etməklə, şifahi ərizə protokolu; idarələrə, müəssisələrə və təşkilatlara göndərilən sorğular; vətəndaşlardan alınan izahatlar; hadisə yerinə baxış protokolu (CPM-in 236.6-cı maddəsi); hazırlıq üçün olan yoxlama zamanı, əməliyyat-axtarış tədbirlərinin görülməsi zərurəti haqqında müstəntiqin və prokurorun təhqiqat orqanına xəbər verməsi;

materialların istintaq və ya məhkəmə aidiyyəti üzrə göndərilməsi haqqında qərar.

Beləliklə, cinayət işi başlama mərhələsində bir çox cinayət-prosessual hərəkətlərin aparılması və bir sıra prosesual sənədlərin tərtib olunması tələb olunur.

Cinayət işinin başlanması qanunla nəzərdə tutulan prosesual məcburiyyət tədbirlərinin tətbiq edilməsi və istintaq hərəkətlərinin aparılması üçün hüquqi əsasdır. Yalnız, cinayət işi başlandıqdan sonra, təhqiqat orqanı, müstəntiq, prokuror və hakim öz səlahiyyətləri daxilində axtarış, götürmə, şübhə edilən şəxsin tutulmasını, şahidləri, zərər çəkmiş şəxsləri çağırmağı və dindirməni, habelə digər istintaq hərəkətlərini apara bilər. Deməli, cinayət işi başlama mərhələsi bəzi vətəndaşlar üçün onların əsaslı olaraq cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsindən və başqa vətəndaşlar üçün onların cinayət-mühakimə üsuluna əsassız cəlb edilməməsinə prosesual zəmanətdir.

Cinayət işi başlamanın nəinki hüquqi, eləcə də, böyük siyasi əhəmiyyəti vardır. Cinayət işi başlama haqqında qərar təhqiqatçı, müstəntiq və prokuror tərəfindən qəbul edilir, yəni, dövlət orqanları tərəfindən həmin orqanların iş keyfiyyətindən asılı olaraq, əhalidə cinayətkarlıqla mübarizənin effektiv olması, ictimai asayişin mühafizəsinin təmini barədə fikir formalaşdırılır.

Təhqiqat və ibtidai istintaq orqanlarının, prokurorluq və məhkəmənin qanunun cinayətkar tərəfindən pozulmasına tez və qəti reaksiyası, cinayətkarlıqla effektiv mübarizənin vacib şərti olmaqla, cinayətin açılmasını və ictimai təhlükəli əməllər törətmiş şəxslər barəsində cəzasızlığın qarşısının alınmasını təmin edir. Cinayət işinin vaxtında və əsaslı başlanması hüquq qaydalarının möhkəmləndirilməsinə, vətəndaşların qanunlara ciddi riayət etməsi ruhunda tərbiyə edilməsinə kömək edir.

Əsassız cinayət işinin başlanması, eləcə də əsassız cinayət işi başlamağı rədd etmə qanunçuluğun kobud pozulmasıdır. Bu, dövlət və cəmiyyətə, vətəndaşların hüquq və qanuni maraqlarına böyük zərər vurur, cinayətkarlıqla mübarizə aparan orqanların nüfuzunu vətəndaşların gözündən

salır. Əsassız cinayət işi başlama qüvvə və vasitələrin faydasız sərf edilməsinə, süni olaraq həddindən artıq işin yaranmasına gətirib çıxarır.

Əsaslar olmadan cinayət işi başlama daha ciddi qanun pozuntularının - qeyri-qanuni tutmalara, təqsirləndirilən şəxs qismində cəlb edilmələrə, həbsə almalara, əsassız axtarışlar aparılmasına səbəb ola bilər.

Eyni zamanda, cinayət işi başlamağı əsassız rədd etmək cəzasızlıq törədir, cinayətkarın fəaliyyətinin davam edilməsi üçün şərait yaradır, törədilmiş cinayətə görə məsuliyyətin olması prinsipini pozur.

Cinayət işinin başlanması mərhələsi ilə ibtidai istintaq mərhələsinin əlaqəsini analiz edərək, belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, onların ayrılması bir-birinə qarşı qoyulmamışdır. Bu mərhələlərin hər birinin vəzifəsi prosesin sonrakı mərhələlərinin də öz vəzifələrini yerinə yetirməyə imkan yaradır, cinayət-mühakimə icraatının ümumi məqsədlərinə xidmət edir.

1.1. Cinayət işi başlamaq səlahiyyətinə malik olan orqanlar və vəzifəli şəxslər

Cinayət-Prosessual Məcəllənin 38,45 və 47-ci maddələrinə müvafiq olaraq, cinayət işi başlama səlahiyyəti konkret olaraq qanun tərəfindən müəyyən edilmiş orqanlara və vəzifəli şəxslərə həvalə edilmişdir. Heç bir digər orqan və şəxslər cinayət işi başlamağa haqlı deyil, bütün digər orqanlar və şəxslər cinayət faktları haqqında yuxarıda adları çəkilən orqanlara məlumat verə bilərlər.

Qeyd etmək lazımdır ki, məhkəmə, prokuror, müstəntiq və təhqiqat orqanı nəinki cinayət işi başlamağa haqlıdır, həmçinin CPM-in 8-ci maddəsinə əsasən, həmin orqan və vəzifəli şəxslərin cinayətin əlaməti tapılan hər bir halda öz səlahiyyəti daxilində cinayət işi başlamaq, cinayət hadisələrini, cinayəti törətməkdə təqsirli olan şəxsləri müəyyən etmək və onların cəzalandırılması üçün qanunda nəzərdə tutulan bütün tədbirləri görmək vəzifəsidir:

- müstəntiq (CPM-in 208.0.3-cü mad) – əlavə 85-ci maddəyə müvafiq olaraq digər cinayətin istintaqı zamanı öz səlahiyyətlərini yerinə yetirərkən aldığıda;
- prokuror (CPM-in 208.0.4-cü mad) - əlavə 84-cü maddəsinə əsasən ibtidai araşdırma və məhkəmə icraatı zamanı öz səlahiyyətlərini yerinə yetirməli olduqda;
- məhkəmə cinayəti haqqında məlumatı ədalət mühakiməsinin hər hansı icraatı üzrə həyata keçirilməsi zamanı öz səlahiyyətləri yerinə yetirərkən aldığıda (CPM-in 208.0.5-ci mad).

Təhqiqat orqanları öz səlahiyyəti dairəsində cinayət işi başlayırlar (A R CPM-in 214-cü maddəsinə əlavə 208.0.2 və 86-cı mad). Cinayət işləri üzrə təhqiqatı aşağıdakı təhqiqat orqanları və şəxslər aparırlar:

- Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının (təhqiqat orqanlarının) təhqiqatçıları - Azərbaycan Respublikasının həmin müvafiq icra hakimiyyəti orqanları müstəntiqlərin səlahiyyətlərinə aid edilmiş cinayət işləri üzrə.

Burada müvafiq icra hakimiyyəti orqanları dedikdə, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 25 avqust 2000-ci il tarixli Fərmanı ilə müəyyən edilən Daxili İşlər Nazirliyi, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi, Vergilər Nazirliyi və Dövlət Gömrük Komitəsi nəzərdə tutulur. Bu Fərmanla həmçinin, hansı cinayətlər üzrə ibtidai istintaq və hansı orqanlar tərəfindən aparılması da müəyyən edilir:

1. Azərbaycan Respublikasının Daxili işlər (polis) orqanları aşağıdakı cinayətlər üzrə istintaq aparırlar: (CM-in 126.1, 126.2, 127-134, 139-144, 144-1, 150-153, 169-178, 180-189, 194, 197-201, 204, 205, 215, 217, 218, 220, 221, 222-1, 222-2, 224-261, 263-267, 269, 316, 316-1 320, 322, 324-326-cı maddələri üzrə, cəmi 108 mad);

2. Azərbaycan Respublikasının Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi (CM-in 214, 214-1, 216, 219, 270, 271-285-ci maddələri üzrə);

3. Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi (CM-in 196, 289, 303, 305 və 306-cı maddələri üzrə);

4. Azərbaycan Respublikasının Vergilər Nazirliyi (CM-in 192, 193 və 213-cü maddələri üzrə). Bu bəndə əlavə olaraq, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 28 sentyabr 2002-ci il tarixli «Sahibkarlığın inkişafına mane olan müdaxilələrin qarşısının alınması haqqında» Fərmanı ilə vergilər Nazirliyi tərəfindən Cinayət Məcəlləsinin yuxarıda göstərilən maddələri üzrə cinayət işləri başlandıqda, həmin cinayətlərin ibtidai istintaqı zamanı aşağıdakı maddələr üzrə də ibtidai istintaq aparmaq səlahiyyəti verilmişdir (CM-in 178-ci (dələduzluq), 179-cu (mənimsəmə və ya israf etmə), 184-cü (aldatma və ya etibardan sui-istifadə etmə yolu ilə əmlaka ziyan vurma), 195-ci (qanunsuz kredit alma və ya kreditdən təyinatı üzrə istifadə etməmə), 196-cı (kreditor borclarını ödəməkdən qəsdən yayınma), 197-ci (əmtəə nişanlarından qanunsuz istifadə etmə), 198-ci (billə-bilə yalan reklam etmə), 199-cu (inhisarlıq hərəkətləri və rəqabəti məhdudlaşdırma), 200-cü (istehlakçıları aldatma və ya ris keyfiyyətli məhsul istehsal etmə və satma), 201-ci (əqdin bağlanmasına və ya onun bağlanmasından imtinaya məcbur etmə), 202-ci (kommersiya və ya bank sirri olan məlumatları qanunsuz yolla əldə etmə və ya yayma), 203-cü (qiymətli kağızların buraxılması (emissiyası) qaydalarını pozma), 204-cü (saxta pul və ya qiymətli kağızlar hazırlama və ya satma), 2005-ci (saxta kredit və ya hesab kartlarını və ya başqa ödəniş sənədlərini hazırlama və ya satma), 208-ci (xarici valyuta vəsaitlərini xaricdən qaytarmama), 210-cu (müflisləşmə zamanı qanunsuz hərəkətlər), 211-ci (qəsdən müflisləşmə), 212-ci (saxta müflisləşmə), 308-ci (vəzifə səlahiyyətlərindən sui-istifadə), 309-cu (vəzifə səlahiyyətlərini aşma), 311-ci (rüşvət alma), 312-ci (rüşvət vermə), 313-cü (vəzifə saxtakarlığı), 314-cü (səhlənkarlıq), 320-ci (rəsmi sənədləri, dövlət təltiflərini, möhürləri, ştampları, blankları saxtalaşdırma, hazırlama, satma və ya saxta sənədlərdən istifadə etmə) və 326-cı (rəsmi sənədləri, ştampları, möhürləri oğurlama və ya məhv

etmə) maddələrində göstərilən cinayətlər üzrə də cinayət işi başlamaq və istintaqını aparmaq səlahiyyəti nəzərdə tutulur.

5. A R CM-in 213-1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayətə dair iş üzrə – bu işi başlamış A R-nın Vergilər Nazirliyi və ya Dövlət Gömrük Komitəsi;

6. A R CM-in 318 və 319-cu maddələrində nəzərdə tutulmuş cinayətlərə dair işlər üzrə – A R Dövlət Sərhəd Xidməti.

-rəhbərlik etdikləri hərbi hissələrin, hərbi idarələrin, cəza müəssisələrinin, habelə, saxlanılma yerlərinin, dəniz gəmilərinin yerləşdiyi ərazidə (ərazi üzrə) törədilmiş cinayətlərə dair cinayət işləri üzrə müvafiq olaraq təhqiqatçı səlahiyyətlərini həyata keçirən hərbi hissə komandirləri, hərbi idarə rəisləri, cəzaçəkmə müəssisələrinin və ya həbsdə saxlanılma yerlərinin rəisləri, dəniz gəmilərinin kapitanları və digər müvəkkil edilmiş şəxslər; əks-kəşfiyyat fəaliyyətinin təminatını həyata keçirən hərbi hissələrdə, hərbi idarələrdə təhlükəsizlik orqanlarının səlahiyyətlərinə aid olan işlər üzrə müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının təhqiqatçıları cinayət işi başlayır və bu barədə dərhal ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora məlumat verir;

-şübhəli şəxsin tutma, onun zərər çəkmiş şəxsin, şahidin, mülki iddiaçının, mülki cavabdehin, şahidlərin dindirilməsi, axtarış, baxış (şəxsi müayinə) və götürmə kimi istintaq hərəkətlərini aparır, cinayət işinin başlanmasından sonra 10 (on) gündən gec olmayaraq, sonrakı araşdırmanın aparılması üçün cinayət işini istintaq orqanına göndərir;

-istintaq idarələrinin, şöbələrinin və bölmələrinin rəisləri, habelə onların müavinləri həmin orqanların müstəntiqlərinə istintaq aidiyyəti olan cinayətlər üzrə cinayət işi başlamağa haqlıdırlar;

-prokuror hər hansı cinayət üzrə cinayət işi başlamağa haqlıdır. Habelə, prokuror müstəntiqin və ya təhqiqat orqanının cinayət işi başlamağı rədd edilməsi haqqında qərarını ləğv etmək və öz qərarı ilə cinayət işi başlamaq hüququna malikdir;

A R CPM-in 207.5-ci maddəsinə əsasən törədilmiş və ya hazırlanan cinayət haqqında məlumatların alındığı hər bir halda təhqiqatçı, müstəntiq və ya ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror aşağıdakı qərarlardan birini qəbul etməlidir:

1. Cinayət işi başlamaq;
2. Cinayət işinin başlanmasını rədd etmək;
3. Məlumatı istintaq aidiyyəti üzrə göndərmək;
4. Xüsusi ittiham qaydasında təqib olunan cinayətə dair məlumatı məhkəmə aidiyyəti üzrə göndərmək

A R CPM-in 207.5.4-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş hal istintaq edilməklə, törədilmiş, ya da ki, hazırlanan, xüsusi ittiham qaydasında təqib olunan cinayətlərə dair məlumat istisna olmaqla, cinayət haqqında məlumatları aldıqda, məhkəmə onda olan bütün məlumatları dərhal baxılması üçün ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora göndərir. Böyük ictimai təhlükə törətməyən aşkar cinayətlərə dair şikayətlərin baxılması qaydası A R CPM-in 293-297-ci maddələri ilə müəyyən olunur.

SUAL 2. Cinayət işi başlamağa səbəblər və əsaslar. Cinayət işi başlama müddətləri

Cinayət işi yalnız buna qanuni səbəblər və əsaslar olduqda başlanıla bilər.

Cinayət işi başlamağa səbəb dedikdə, hazırlanan və ya törədilmiş cinayət haqqında təhqiqat orqanına, müstəntiqə, prokurora və ya məhkəməyə məlum olan qanunla müəyyən edilmiş mənbə başa düşülür.

A R CPM-in 46.2-ci maddəsinə əsasən, cinayət işi başlamağa səbəblər aşağıdakılardır:

1. Törədilmiş və ya hazırlanan cinayət haqqında fiziki şəxslərin məlumatları (CPM-in 204-cü mad);
2. Törədilmiş və ya hazırlanan cinayətlər haqqında hüquqi şəxslərin (vəzifəli şəxslərin) məlumatları (CPM-in 205-ci mad);

3. Törədilmiş və ya hazırlanan cinayətlər haqqında kütləvi informasiya vasitələrinin məlumatları (CPM-in 206-cı mad);

4. Törədilmiş və ya hazırlanan cinayətlər haqqında məlumatların cinayət təqibi orqanı tərəfindən bilavasitə aşkar edilməsi (CPM-in 208-ci mad);

5. Cinayət işinin fakt üzrə dərhal başlanması (CPM-in 209-cu mad);

6. Təqsirini könüllü boynuna almaq haqqında ərizə ilə şəxsin müraciət etməsi (CPM-in 204.7-ci mad).

Yetkinlik yaşına çatmayan şəxslər barəsində cinayət işi başlamağa yuxarıda göstərilənlərdən başqa, yetkinlik yaşına çatmayanların işləri və hüquqlarının müdafiəsi üzrə komissiyaların prokurorluğa verdiyi materiallar da səbəb ola bilər (31 may 2002-ci il tarixli Əsasnamənin 15 və 56-cı mad).

Törədilmiş və ya hazırlanan cinayət haqqında cinayət işinin başlanması üçün səbəb hesab edilən fiziki şəxslərin məlumatları yazılı və ya şifahi şəkildə ola bilər.

İstintaq hərəkətlərinin aparılması və ya məhkəmə baxışı zamanı, törədilmiş və ya hazırlanan cinayət haqqında verilmiş şifahi məlumat müvafiq olaraq istintaq hərəkəti və ya məhkəmə iclası protokoluna yazılır. Digər hallarda, ayrıca protokol tərtib edilir. Protokolda məlumat verən şəxsin soyadı, adı, atasının adı, doğulduğu il, yaşayış və ya iş yerinin ünvanı, onun cinayətə münasibəti, məlumatı aldığı mənbə, habelə onun təqdim etdiyi vətəndaşın şəxsiyyəti vəsiqəsi, pasport və ya şəxsiyyəti təsdiq edən digər sənəd haqqında məlumatlar qeyd edilməlidir. Törədilmiş və ya hazırlanan cinayət haqqında məlumat verən şəxs tərəfindən vətəndaşın şəxsiyyət vəsiqəsi, pasport və ya şəxsiyyəti təsdiq edən digər sənəd təqdim edilmədikdə, onun şəxsiyyəti haqqında məlumatların yoxlanılması üçün digər tədbirlər görülməlidir.

Törədilmiş və ya hazırlanan cinayət haqqında məlumat verən şəxs 16 yaşına çatmışsa, ona billə-bilə yalan xəbərçilik etməyə görə cinayət məsuliyyəti haqqında yazılı xəbərdarlıq edilir və həmin şəxs bunu öz imzası ilə təsdiq edir.

Törədilmiş və ya hazırlanan cinayət haqqında imzalanmamış və ya saxta imza ilə imzalanmış, yaxud uydurma fiziki şəxs adından yazılmış ərizə və ya digər anonim məlumat cinayət işinin başlanması üçün səbəb ola bilməz.

Protokolu törədilmiş və ya hazırlanan cinayət haqqında məlumat verən şəxs və məlumatı qəbul edən vəzifəli şəxs imzalayırlar (A R CPM-in 204-cü mad).

A R CPM-in 205-ci maddəsinə müvafiq olaraq törədilmiş və ya hazırlanan cinayət işinin başlanması üçün səbəb hesab edilən hüquqi şəxsin (vəzifəli şəxsin) məlumatları məktub, yaxud təsdiq edilmiş teleqram, telefoqram, teleks və ya digər qəbul edilmiş müraciət formasında olmalıdır.

Törədilmiş və ya hazırlanan cinayət haqqında hüquqi şəxsin (vəzifəli şəxsin) məktubuna cinayətin törədilməsini təsdiq edən sənədlər əlavə edilməlidir.

Törədilmiş və ya hazırlanan cinayət haqqında imzalanmamış və ya saxta imza ilə imzalanmış, yaxud uydurma hüquqi şəxs (vəzifəli şəxs) adından yazılmış ərizə və ya digər anonim məlumat cinayət işinin başlanması üçün səbəb ola bilməz.

A R CPM-in 206-cı maddəsinə əsasən, cinayətin törədilməsi və ya onun törədilməsinə hazırlıq faktına dair müvafiq kütləvi informasiya vasitəsinə məlum olmuş, cinayət işinin başlanması üçün səbəb hesab edilən kütləvi informasiya vasitələrinin məlumatları mətbuatda, radioda, televiziya da əks etdirildikdən sonra, cinayət təcibi orqanlarına göndərilməlidir.

Törədilmiş və ya hazırlanan cinayətlər haqqında məlumatlar dərc etmiş və ya aidiyyəti üzrə göndərmiş kütləvi informasiya vasitələrinin vəzifəli şəxsləri, habelə həmin məlumatların müəllifləri onlarda olan və cinayət haqqında məlumatı təsdiq edən sənədləri təhqiqatçının, müstəntiqin, ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora və ya məhkəməyə təqdim etməlidirlər.

CPM-in 208-ci maddəsinə əsasən törədilmiş və ya hazırlanan cinayət haqqında məlumatların təhqiqatçı, müstəntiq və ya prokuror tərəfindən

bilavasitə aşkar edilməsi cinayət işinin başlanmasına aşağıdakı hallarda səbəb olur:

1) təhqiqatçı, müstəntiq və ya prokuror cinayətin törədilməsini göstərən hallar, yaxud cinayətin törədilməsindən dərhal sonra onun izlərini və nəticələrini aşkar etdikdə;

2) təhqiqatçı cinayət haqqında məlumatı təhqiqat orqanının əməliyyat-axtarış fəaliyyətini həyata keçirən əməkdaşlarından və ya CPM-in 86-cı maddəsinə müvafiq olaraq digər cinayətin təhqiqatı zamanı öz səlahiyyətlərini yerinə yetirərkən aldıqda;

3) müstəntiq cinayət haqqında məlumatı CPM-in 85-ci maddəsinə müvafiq olaraq, digər cinayətin istintaqı zamanı öz səlahiyyətlərini yerinə yetirərkən aldıqda;

4) prokuror cinayət haqqında məlumatı A R CPM-in 84-cü maddəsinə müvafiq olaraq digər cinayətin ibtidai araşdırması və ya məhkəmə icraatı zamanı, habelə, Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə müvafiq olaraq öz səlahiyyətlərini yerinə yetirərkən aldıqda;

5) məhkəmə cinayət haqqında məlumatı ədalət mühakiməsinin hər hansı icraatı üzrə həyata keçirilməsi zamanı öz səlahiyyətlərini yerinə yetirərkən aldıqda.

Prokuror, müstəntiq, təhqiqat orqanları və ya məhkəmə tərəfindən cinayətlərin törədilməsini göstərən halların bilavasitə aşkar edilməsi

Bu səbəbin xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, cinayət işi başlamaq məsələsinin həll edilməsi hazırlanan və ya törədilmiş cinayət haqqında daxil olmuş ərizə və məlumatla əlaqədar deyil, təhqiqat orqanının, müstəntiqin, prokurorun, hakimin (məhkəmənin) təşəbbüsü ilə olur.

Təhqiqat aparan şəxs və müstəntiq artıq başlanmış cinayət işləri üzrə istintaq apararkən, prosessual fəaliyyəti zamanı hazırlanan və ya törədilmiş

cinayətlərin əlamətlərini aşkar edilir. Cinayətin əlamətlərini təhqiqat orqanı tərəfindən əməliyyat-axtarış tədbirləri aparılan zaman da aşkar edilə bilər.

Təhqiqat orqanı, müstəntiq, prokuror və hakim hər hansı törədilmiş və ya hazırlanan cinayət haqqında ərizə və məlumatları qəbul etməyə borcludur.

Cinayətlər haqqında növbətçi hissəyə, yaxud bilavasitə polis işçisinə və ya müstəntiqə daxil olmuş bütün yazılı və şifahi ərizə və məlumatlar, cinayətin edilmə yerindən asılı olmayaraq, DİO-nun növbətçi hissəsində olan cinayətlər haqqında ərizə və məlumatlar kitabına qeydiyyatla alınmalıdır. Qeydiyyatla alınandan sonra, ərizə və məlumat növbətçi tərəfindən polis orqanının rəisinə məruzə edilir.

A R CPM-in 209-cu maddəsində nəzərdə tutulmuş səbəblər və əsaslar mövcud olduğu bütün hallarda təhqiqatçı, müstəntiq və ya ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror **dərhal** cinayət işi başlamalıdır.

İbtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror həmçinin, aşağıdakı hallarda cinayət işini aşkar edilmiş fakt üzrə dərhal başlamalıdır (A R CPM-in 209-cu mad)

Cinayət işinin dərhal başlanması əsasları:

- 1) qətl əlamətlərinin izləri ilə insan meyiti aşkar edildikdə;
- 2) tanınmamış insan meyidi, insan bədəninin hissələri, yaxud onların basdırılma yerləri aşkar edildikdə;
- 3) insanların kütləvi həlak olması, yoluxma və ya zəhərlənməsi əlamətləri olduqda;
- 4) ictimai və ya yaşayış yerlərində, habelə dövlət müəssisə, idarə və ya təşkilatlarının binalarında güclü partlayış, yaxud yanğın baş verdikdə;
- 5) qanuni əsaslarla saxlama halları istisna olmaqla, odlu silah, döyüş sursatı, partlayıcı maddələr və qurğular, radioaktiv materiallar, zəhərləyici maddələr aşkar edildikdə;
- 6) insanların oğurlanması və ya onların girov götürülməsi əlamətləri, habelə insanlar xəbərsiz itkin düşdüyü hallarda onların qətlə yetirilməsinə şübhə olduqda;

7) insan qanunsuz olaraq azadlıqdan məhrum edildikdə;

8) tarix və ya mədəniyyət abidələri, habelə qəbirlər üzərinə təhqiredici hərəkətlər edildikdə;

9) silahlı qiyam olduqda, hakimiyyət zorla ələ keçirildikdə və ya zorla saxlanıldıqda;

10) AR Konstitusiyaya quruluşunun zorla dəyişdirilməsi barədə açıq çağırışlar olduqda;

11) kütləvi ixtişaş olduqda;

12) təxribat və ya terror aktı törədildikdə;

13) AR Prezidentinin, AR Milli Məclisi deputatının, AR Nazirlər Kabineti üzvünün həyatına sui-qəsd edildikdə;

14) məhkəməyə hörmətsizlik edildikdə;

15) hakimin, prokurorun, müstətiqin, təhqiqatçının, vəkilin, ekspertin, habelə təhqiqat və ya ibtidai istintaq orqanının, məhkəmənin icraatında olan cinayət işi üzrə zərər çəkmiş şəxsin və ya şahidin həyatına sui-qəsd edildikdə;

16) cəza çəkən və ya həbsdə olan şəxs müvafiq olaraq azadlıqdan məhrum etmə yerindən, həbsdən, yaxud mühafizə altından qaçdıqda.

Təqsirini boynuna almaqla könüllü gəlmə, polis orqanına, müstətiqin yanına, prokurorluq və ya məhkəməyə gəlmiş olan vətəndaşın törətdiyi cinayət haqqında könüllü verdiyi ərizədir. Ərizə, nəticələri hələ olmayan arası kəsilmiş cinayətkarlıq fəaliyyət haqqında da ola bilər.

Təqsirini boynuna almaqla könüllü gəlmə halında tam müəyyən edilməlidir:

- şəxsin ərizə verdiyi əməldə cinayətin əlamətləri varmı;
- könüllü gələnin şəxsiyyəti;
- şəxsi könüllü gəlməyə vadar edən motivlər.

Əməlin edilmə yeri və vaxtı, nədə təzahür olunması, hansı nəticələrin əmələ gəlməsi, şahid kimi çağırılmalı şəxslər, maddi sübutların olub-olmaması mütləq aydınlaşdırılmalıdır. Könüllü gələnin şəxsiyyətinə, onu xarakterizə edən

məlumatların aydınlaşdırılmasına (iş və yaşadığı yer, əvvəlki məhkumluğu və s.) xüsusi diqqət yetirmək lazımdır.

Təqsiri boynuna almaqla könüllü gəlmə haqqında protokol tərtib edilir və protokolda verilən ərizə şərh olunur. Protokol könüllü gəlmiş şəxs və protokolu tərtib edən vəzifəli şəxs tərəfindən imzalanır (CPM-in 204.7-ci mad).

Beləliklə, könüllü gəlməyə iki şərt xarakterikdir: şəxsin özünün gəlməsi faktı və onun özü törətdiyi cinayət haqqında verdiyi ərizə.

Təqsirini boynuna almaqla könüllü gəlmənin şübhə edilən şəxsin dindirmə zamanı tutulduqdan sonra, səmimi qəlblə etiraf etməsindən ayırmaq lazımdır. Belə halda təqsirini boynuna almaqla könüllü gəlmə haqqında protokol tərtib etmək qeyri-qanunidir.

Cinayət işi başlamaq üçün səbəbdən başqa kifayət qədər əsasların olması da tələb olunur.

CPM-in 204-cü maddəsinə əsasən, cinayət işi yalnız cinayətin törədildiyini göstərən kifayət qədər əsaslar olduğu hallarda başlana bilər.

Beləliklə, cinayət işi başlamağa əsaslar anlayışı öz tərkibində bir-biri ilə bağlı olan iki elementi birləşdirir:

1. Cinayət işi başlama haqqında məsələni həll etməyə səlahiyyəti olan vəzifəli şəxsə məlum olmuş hadisədə cinayətin əlamətlərinin olması;

2. Əsasında cinayətin əlamətlərini müəyyən edən kifayət qədər məlumatların olması.

Cinayət işi başlama haqqında qərarı qəbul edən zaman cinayətin tərkibi cəhətlərinin hamısı haqqında tam surətdə məlumatların olması hökmən tələb olunmur. Konkret şəxslərin, təqsirin formasının, motivin, üsulun və cinayətin törədilməsinin digər hallarını tam və hərtərəfli müəyyən edilməsi ibtidai istintaq mərhələsinin, sonra da məhkəmə baxışının vəzifəsidir.

Cinayət işi başlamağa əsasın zəruri cəhəti kimi cinayətin əlamətlərinin anlayışının təhlili zamanı cinayət və cinayət-prosessual hüququn qırılmaz əlaqəsi əyani surətdə görünür. Cinayətin əlamətlərinin müəyyən edilməsi

ictimai təhlükəli əməlin törədilməsi haqqında kifayət qədər məlumatların olmasını tələb edir.

Cinayət işi başlamağa əsas olan və ola bilən faktiki məlumatların alınması və ya yoxlanılması məqsədi ilə, təhqiqat orqanları, müstəntiq, prokuror və məhkəmə müəyyən yoxlama hərəkətləri apara bilirlər. Həmin yoxlama hərəkətlərinin mənası və təyinatı cinayətin əlamətlərinin və iş üzrə icraatı istisna edən halların olub-olmamasını müəyyən etməkdən ibarətdir.

Cinayət işi başlama əsaslarının yoxlanılması müxtəlif metodlarla həyata keçirilir.

AR CPM-in 207-ci maddəsinə müvafiq olaraq, zəruri halda daxil olmuş ərizələr və məlumatlar üzrə CPM-lə nəzərdə tutulan istintaq hərəkətlərini aparmadan, lazımi materiallar tələb edilə və izahatlar alınə bilər. Təhqiqatçı, müstəntiq və ya ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror aşağıdakı hərəkətləri yerinə yetirməlidir:

- törədilmiş və ya hazırlanan cinayət haqqında fiziki və ya hüquqi şəxs tərəfindən daxil olmuş, habelə onun səlahiyyətlərinə aid olan və kütləvi informasiya vasitələrində əks etdirilmiş və təsdiq edilən sənədlərlə birgə təqdim edilmiş məlumatı dərhal qeydə almaq və ona baxmaq;
- zəruri hallarda törədilmiş və ya hazırlanan cinayət haqqında məlumat (aşkar cinayətlər haqqında məlumatlar istisna olmaqla) alındıqdan sonra 3 (üç) gün müddətində, müstəsna hallarda isə 10 (on) gündən, ekspertin rəyinin alınması ilə əlaqədar isə 20 (iyirmi) gündən artıq olmayan müddətdə cinayət işinin başlanması üçün əsasların kifayət qədər olmasına dair ilkin yoxlama aparmalı;
- törədilmiş və ya hazırlanan cinayət haqqında məlumatlara baxılmasının (aparılmış yoxlamanın) nəticələri üzrə cinayət işinin başlanması və ya cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi haqqında qərar qəbul etmək.

Törədilmiş və ya hazırlanan cinayət haqqında məlumatlara baxarkən təhqiqatçı, müstəntiq və ya prokuror hər hansı hüquqi şəxsin fəaliyyətini

yoxlaya bilməz. Belə yoxlamanın aparılması zərurəti olduqda təhqiqatçı, müstəntiq və ya prokuror aşağıdakı hərəkətləri yerinə yetirməlidir:

- müvafiq dövlət orqanlarına və ya auditor təşkilatlarına hüquqi şəxsin fəaliyyətinin yoxlanılması üçün **mütəxəssisin** ayrılmasının təmin edilməsinə dair **qərar** çıxarır;

- müvafiq dövlət orqanlarına və ya auditor təşkilatlarının mütəxəssisi tərəfindən aparılmış yoxlama materialları **əsasında** cinayət işinin başlanması və ya cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi haqqında qərar qəbul edir.

Hadisə yerinə baxış istisna olmaqla, cinayət işinin başlanmasından əvvəl digər istintaq hərəkətlərinin aparılması, habelə prosessual məcburiyyət tədbirlərinin tətbiqi qadağandır (CPM-in 207.4-cü mad).

SUAL 3. Cinayət təqibini istisna edən hallar. Cinayət işi başlamanın və cinayət işi başlamağı rədd etmənin prosessual qaydası

Cinayət haqqında materialların yoxlanılması zamanı cinayət işi başlamanı istisna edən halların olub-olmamasını müəyyən etmək lazımdır. Cinayət işi başlamanı istisna edən hallar müəyyən edildikdə, prokuror, müstəntiq, təhqiqat orqanı və məhkəmə (hakim) cinayət işi başlamağı rədd etməlidir.

A R CPM-in 39-cu maddəsinə əsasən, aşağıdakı hallarda cinayət işi başlanma bilməz, başlanmış işə isə xitam verilməlidir:

1) cinayət hadisəsi olmadıqda. Burada ən əvvəl, o hallar nəzərdə tutulur ki, ilkin materialların yoxlanılması zamanı barəsindəki ərizə (məlumat) daxil olan ictimai təhlükəli əməlin olmamasını təsdiq edən şübhəsiz dəlillər aşkar edilir;

2) əməldə cinayət tərkibi olmadıqda. Bu ən geniş yayılmış haldır. Baş vermiş hərəkət və hərəkətsizlikdə konkret cinayətin əlamətlərinin olmaması

müəyyən edildikdə, bütün hallarda cinayət işi başlanma bilməz və cinayət işi başlama rədd edilməlidir;

3) müəyyən edilmiş müddətlər keçdikdə. Cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətləri CPM-in 75-ci maddəsi ilə müəyyən edilmişdir. Bu halın tətbiq edilməsi konkret cinayətin tərkibinin, o cümlədən, ictimai təhlükəli əməli törədən şəxsin mütləq müəyyən olunmasını nəzərdə tutduğuna görə cinayət işi başlamasının rədd edilməsi haqqında qərar qəbul etmək üçün zəruri şərtlərin hamısının olması nəticəsinə gəlməyə imkan verən faktiki məlumatlar toplanmalıdır. Həmin məlumatların müəyyən olunması yalnız cinayət işi başlandıqdan sonra, ibtidai istintaq mərhələsində mümkündür. Lakin, cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətinin keçməsi ilkin materialların yoxlanılması zamanı dürüst müəyyən edildikdə, bu da cinayət işi başlanmanın rədd edilməsinə əsas verə bilər;

4) edilmiş əməl üstündə cəza tətbiq olunmasını aradan qaldıran amnistiya aktı olduqda

Əgər ilkin materialların yoxlanılması zamanı dürüst müəyyən olunsaydı ki, əmələ görə cəzanı aradan qaldıran amnistiya haqqında akt həmin cinayət əməlinin törədilməsindən əvvəl qəbul edilib, onda cinayət işi başlanma bilməz və cinayət işi başlamağı rədd etmək lazımdır. İş üzrə ibtidai istintaq aparılan zaman amnistiya haqqında akt qəbul edildikdə isə, cinayət işinə xitam verilməlidir.

Əgər şəxs amnistiya haqqında akt əsasına görə cinayət işi başlamağın rədd edilməsinə etiraz edir və bəraət qazanmasını tələb edərsə, onda iş üzrə icraat adı qaydada davam etməlidir;

5) ictimai təhlükəli əməl törədən vaxtadək cinayət məsuliyyəti üçün AR CM-in 19 və 20-ci maddələri ilə müəyyən edilmiş yaşa çatmayan şəxs haqqında. Əgər cinayət haqqında ərizə və ya məlumat yoxlayan zaman müəyyən olunsaydı ki, ictimai təhlükəli əməl 16 yaşına (bəzi cinayətlər üzrə isə 14 yaşına) çatmayan şəxs tərəfindən törədilib, belə halda cinayət işi başlamağı rədd etmək lazımdır;

6) zərərçəkmiş şəxs CPM-in 39.1.9-cu maddəsində nəzərdə tutulan hallarda təqsirləndirilən şəxslə barışdıqda (cinayət təqibi yalnız xüsusi ittiham qaydasında həyata keçirildikdə);

7) zərərçəkmiş şəxsin şikayəti olmadıqda (cinayət təqibi xüsusi ittiham qaydasında həyata keçirildikdə, habelə, cinayət təqibinin başlanmasına prokurorun təşəbbüsü olmadığı halda cinayət təqibi ictimai-xüsusi ittiham qaydasında həyata keçirildikdə);

8) ölmüş şəxsi təmizə çıxarma və ya yeni açılmış hallar üzrə başqa şəxslər haqqında işin təzələnməsi üçün icraatın zəruri olması halları istisna olmaqla, ölmüş şəxs barəsində. Əgər ərizə və şikayətlərin yoxlanılması zamanı dəqiq müəyyən olunsa ki, ictimai təhlükəli əməli törədən şəxs ölmüşdür, cinayət işi başlamaq rədd edilir. Lakin, ölmüş şəxsin törətdiyi cinayətdə başqa iştirakçılar olmuşsa və ya ölmüş şəxs üçün bəraət qazandırmaq zəruridirsə, cinayət işi başlamalı və iş üzrə ibtidai istintaq aparılmalıdır;

9) haqqında eyni ittiham üzrə qanuni qüvvəyə minmiş hökm olan, yaxud eyni əsas üzrə işə xitam verilməsi haqqında məhkəmənin qərarı olan şəxs barəsində. Əgər dəqiq müəyyən olunsa ki, ərizə və şikayət daxil olmuş şəxsin barəsində ərizə və şikayətdə göstərilən cinayətə görə məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş hökmü, yaxud cinayət işinə xitam verilməsi haqqında məhkəmənin qərarı var, belə hallarda cinayət-prosessual qanunu cinayət işinin başlanması mümkünlüyünü istisna edir;

10) işin başlanması icraatında cinayət işinin olduğu məhkəmə tərəfindən zəruri hesab edilən hallardan başqa, haqqında təhqiqat orqanının, müstəntiqin, prokurorun eyni ittiham üzrə işə xitam verməyə dair ləğv edilməmiş qərarı olan şəxs barəsində;

11) şəxs cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməli anlaqsız vəziyyətdə törətdikdə (bu şəxslərə qarşı tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiq edilməsi halları istisna olunmaqla);

12) cinayət qanunu müddəalarının qüvvəsinə görə şəxsin cinayət məsuliyyətindən azad edilməsi üçün əsaslar olduqda.

Qanuni səbəb və kifayət qədər əsas olduğu halda, cinayət işi başlanması haqqında qərar CPM-in 210-cu maddəsinə əsasən müvafiq prosessual akt formasında olmalıdır. Cinayət işi başlama haqqında təhqiqat orqanı, müstəntiq, prokuror qərar çıxarırlar.

Cinayət işi başlama haqqında qərar üç hissədən: giriş, təsviri-əsaslandırıcı və nəticəvi hissələrdən ibarətdir.

Qərarın giriş hissəsində qərarın adı, tərtib edilmə vaxtı yeri, qərarı qəbul edən şəxsin vəzifəsi, rütbəsi və adı, soyadı göstərməlidir. Təsviri-əsaslandırıcı hissəsində cinayət işi başlamağa əsaslar və səbəblər şərh edilir.

Nəticəvi hissəsində Cinayət Məcəlləsinin müvafiq maddəsi ilə cinayətin tövsif edilməsini göstərməklə, cinayət işi başlama haqqında qərar, habelə işin sonrakı istiqaməti haqqında məlumatlar göstərilir.

Cinayət işinin başlanması barədə qərarın surəti həmin qərarı qəbul etmiş şəxs tərəfindən 24 saat ərzində cinayət haqqında məlumat vermiş fiziki, hüquqi və ya vəzifəli şəxsə, habelə ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora göndərilir.

A R CPM-in 210.6-cı maddəsinə müvafiq olaraq, cinayət işinin başlanmasından sonra:

- İbtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror cinayət işinin icraata götürülməsi və ibtidai istintaq aparılması üçün cinayət işini müstəntiqə göndərir və ya cinayət işini öz icraatına götürür və ibtidai istintaq aparır;
- Müstəntiq ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokuroru cinayət işinin başlanması haqda məlumatlandırmaqla, cinayət işi üzrə ibtidai istintaq aparır;
- Təhqiqatçı ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokuroru cinayət işinin başlanması haqda məlumatlandırmaqla, cinayət işi üzrə təhqiqat aparır.

A R CPM-in 212-ci maddəsinə əsasən, cinayət işinin başlanması üçün səbəblərin qanunsuz olduğu və ya əsasın olmadığı halda, təhqiqatçı, müstəntiq və ya ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi haqqında qərar çıxarır.

Cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi haqqında qərarın surəti törədilmiş və ya hazırlanan cinayət haqqında məlumat vermiş fiziki, hüquqi və ya vəzifəli şəxsə göndərilir.

Təhqiqatçının, müstəntiqin və ya ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi haqqında qərarından müvafiq olaraq ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora, yaxud məhkəməyə şikayət verilə bilər.

NƏTİCƏ

Biz müəzireni yekunlaşdırdıq. Belə nəticəyə gəlmək olar ki, cinayət işini başlama cinayət prosesinin birinci başlanğıc mərhələsidir. Həmin mərhələnin böyük əhəmiyyəti var. Çünki, yalnız cinayət işi başlandıdan sonra, müvafiq orqanlar və vəzifəli şəxslər cinayət-prosessual qanunla onlara verilən səlahiyyətlər dairəsində bütün prosesual hərəkətlərinin aparılmasına hüquqları olur.

Cinayət işi başlama mərhələsində aparılan müxtəlif cinayət-prosessual hərəkətlər və çıxarılan bir sıra prosesual sənədlər cinayət-prosessual münasibətlərin sistemini əmələ gətirir. Cinayət işi başlama məsələsini həll edərkən, cinayət cəzası tətbiq edilməli əməlləri inzibati, mülki-hüquq və digər münasibətləri törədən hərəkətlərdən ayırmağa imkan verən əlamətlərə xüsusi diqqət yetirmək lazımdır. Burada əməlin ictimai təhlükəlilik dərəcəsi həlledici əhəmiyyətə malikdir.